

Tampereella, 2.12.2022

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle

ASiantuntijalausunto asiassa HE189/2022

Lausunto hallituksen esityksestä laiksi sukupuolen vahvistamisesta ja siihen liittyvien lakien muutoksesta

Transfeminiinit ry – Transfeminina rf on valtakunnallinen transnaisten ja transfeminiineiksi itsensä mieltävien transhenkilöiden yhdistys, joka puolustaa transnaisten ja -feminiinien yhteiskunnallisia oikeuksia, ylläpitää laajaa vertaistukiverkostotoimintaa, kouluttaa sateenkaarevuutta koskevissa kysymyksissä, ylläpitää neuvontapalveluja ja myötävaikuttaa transhenkilöitä koskevissa tutkimushankkeissa. Yhdistys on Euroopan ja Keski-Aasian transjärjestöjen kattojärjestön TGEU:n jäsen ja on siinä aktiivinen toimija.

Yhdistyksemme oli edustettuna Sosiaali- ja terveysministeriön asettamassa translain uudistuksen seurantatyöryhmässä, jossa yhdistystä edusti sen puheenjohtaja Tanja von Knorring.

Kiitämme mahdollisuudesta antaa suullinen ja kirjallinen lausunto otsikon asiassa, joka koskee nimenomaan meidän edustamia henkilöitä. Toteamme myös, että kymmeniltä tahoilta on pyydetty lausuntoja tässä asiassa, joista moni ovat sellaisia, joita asia ei koske mitenkään. Meidän transhenkilöiden yhteisöä sen sijaan tämä asia koskee joka päivä, ja siksi meidän transjärjestöjen lausunnoille tulee antaa merkittävämpi painoarvo asian käsittelyn yhteydessä.

YHTEENVETO

Nyt esillä oleva hallituksen esitys parantaa monelta osin transihmisten asemaa yhteiskunnassa. Merkittävimmät muutokset nykyiseen tilanteeseen ovat ihmisoikeuksia rikkovien ja syrjivien vaatimusten kuten lisääntymiskyvyttömyyden ja pitkien psykiatristen tutkimusten poisto ja se että juridisen sukupuolen vahvistamisen prosessi eriytetään mahdollisesta lääketieteellisestä prosessista.

Kuitenkin jäljelle jää vielä useita ihmisoikeuksia rikkovia kohtia. Näistä räikein on alaikäisten oikeuksien poisrajaaminen kokonaisuudessaan laista. Myös vaatimus siitä, että juridisen sukupuolen vahvistaminen tapahtuu hakemuksesta eikä omalla ilmoituksella ei ole hallitusohjelman mukainen, eikä vastaa kansainvälisiä ihmisoikeustoimijoiden suosituksia. Harkinta-aikaa ei ole myöskään perusteltu tarkemmin, ja tässä lausunnossa perustelemme myös sen tarpeettomuuden.

Se, että intersukupuolisten lasten perusteettomia kosmeettisia leikkauksia ei saatu tähän lakiehdotukseen on todella valitettavaa, pelkkä ohjeistus ei asiassa riitä, mitä tukee kansainvälisten ihmisoikeustoimijoiden suositukset asiassa.

Monen maan jo mahdollistettua kolmas sukupuoli niin intersukupuolisuuden kuin sukupuolikokeman perusteella, olisi tämän lain valmistelun yhteydessä ollut tähän hyvä mahdollisuus. Euroopan maista tämä mahdollisuus on jo käytössä, esimerkiksi Islannissa, Maltalla ja Saksassa (intersukupuolisille). Muista maista voidaan mainita Intia, Yhdysvallat, Kanada tai Australia esimerkkinä, joissa kolmannen sukupuolen mahdollisuus on olemassa lainsäädännössä.

Lausuntomme koskee ehdotusta laiksi sukupuolen vahvistamiseksi, ja lisäksi huomautamme ehdotuksesta laiksi, joka muuttaa lakia väestötietojärjestelmästä ja digiviraston varmennepalvelusta. Lopussa kertaamme vielä termistöä, koska olemme huomanneet, että myös monelle kansanedustajalle tämä alan spesifinen termistö voi olla vaikeasti ymmärrettävää.

TAUSTAA

Translain uudistus on ollut ajankohtainen jo vuosia, kun nykyinen laki (Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta 563/2002 ”nykyinen translaki”) on monilta tavoin transihmisiä syrjivä ja ihmisoikeuksia rikkova. Räikein ihmisoikeusloukkaus nykyisessä translaissa on vaatimus lisääntymiskyvyttömyydestä edellytyksenä juridisen sukupuolen vahvistamiselle, josta Suomi on saanut useita huomautuksia niin kansallisilta kuin kansainvälisiltä ihmisoikeusvalvojilta.

Toinen merkittävä ihmisoikeusloukkaus nykyisessä translaissa on psykiatrisen diagnoosin, käytännössä monivuotisten tutkimusten vaatiminen edellytyksenä juridisen sukupuolen korjaamiselle, mikä on vastoin niin nykytieteen näkemyksiä kuin kansainvälisten ihmisoikeustoimijoiden, kuten OHCHR (YK:n ihmisoikeusvaltuutettu), suosituksia.

Lisäksi nykyinen laki edellyttää täysi-ikäisyyttä, joka on myös vastoin kansainvälisiä sopimuksia ja ihmisoikeustoimijoiden suosituksia. Myös YK:n lastenoikeuksien sopimuksen yleiskommentti 14 (GC14) vaatii jäsenmaita turvaamaan lasten etujen ensisijaisuuden ja lasten syrjimättömyyden.

Toteamme myös, että yli puolessa EU/EEA-maassa (17 maata), lainsäädäntö mahdollistaa jo nyt jollain tavoin alaikäisille mahdollisuuden korjata juridinen sukupuoli. Suomen naapurimaista, esimerkiksi Virossa ei ole mitään ikärajoja ja Norjan ikäraja on 16 mitä nuoremmat voivat huoltajan suostumuksella korjata juridisen sukupuolensa. Muuna esimerkkinä esitämme konservatiivisena maana pidetyn Sveitsin, joka hyväksyi tämän vuoden alusta itsemäärittelyyn perustuvan translain. Lain mukaan 16 vuotta täyttänyt voi omalla ilmoituksellaan muuttaa sukupuoltansa koskevan rekisterimerkinnän (juridisen sukupuolen) ja sitä nuorempi voi saada tämän muutoksen huoltajan toimesta ja suostumuksella.

KESKEISET PUUTTEET KÄSITELTÄVÄNÄ OLEVASSA HALLITUKSEN ESITYKSESSÄ

Huomautamme seuraavista neljästä meidän näkemyksemme mukaan oleellisimmasta epäkohdasta hallituksen esityksen osalta.

Täysi-ikäisyysvaatimus

Hallituksen esitykseen sen 1 § 2 momentin osalta on esitetty vaatimus täysi-ikäisyydestä. Tätä ei ole millään tavalla perusteltu hallituksen esityksen muistiossa, joka olisi edellytys tällaiselle vaatimukselle tulevassa laissa. Päinvastoin hallituksen muistio sisältää runsaasti selvityksiä siitä, että alaikäisille olisi taattava yhdenvertaiset mahdollisuudet juridisen sukupuolimerkintänsä korjaamiseen.

Tällainen vaatimus täysi-ikäisyydestä, jotta henkilö voi juridisesti vahvistaa sukupuolensa on näkemyksemme mukaan ihmisoikeusloukkaus. On käsittämätöntä, että Suomi, joka haluaa olla esikuva monessa demokratiaan ja perusoikeuksiin liittyvässä kysymyksessä voi näin karkeasti haluta syrjiä oman kansansa hyvin pientä vähemmistöä oikeudettomasti. Sukupuolen juridisen vahvistamisen täysi-ikäisyysvaatimus johtaisi jatkossa edelleen moneen lapsen oikeuksien loukkauksiin. Toteamme, että YK:n SOGI (sateenkaari)-asiantuntija on todennut, että kieltäessään sukupuolen juridisen vahvistamisen alle 18-vuotiailta valtiot altistavat heidät syrjinnälle, väkivallalle, vainolle ja hyväksikäytölle. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen turvaama lapsen edun ensisijaisuus ei toteudu tällaisessa menettelytavassa, koska lapsen edun mukaisia päätöksiä ei tällöin voida tehdä lapsen edun mukaisesti.

Valmistelutyön yhteydessä ministeriön teettämän selvityksen (Sanna Kolu) mukaan täysi-ikäisyyteen asetettavaa ikärajaa ei voida pitää sopusoinnussa lapsen oikeuksia koskevien perus- ja ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa. Toteamme edelleen, että lainvalmistelun yhteydessä maaliskuun lausunnoista valtioneuvoston oikeuskansleri, lapsiasiavaltuutettu ja lähes 60 muuta tahoa korosti lapsen oikeuksien turvaamisen tärkeyttä. Kiinnitämme huomionne myös siihen, että hallituksen esityksen lapsivaikutusten arvioinnin yhteydessä 12–18-vuotiaille translapsille ja -nuorille teetetyn kyselyn vastaajista yli kolme neljäsosaa kertoi väärän sukupuolimerkinnän vaikuttavan negatiivisesti heidän elämänlaatuunsa.

Toteamme edelleen, että omassa ja muiden vastaavien järjestöjen nuorisotyössä kohtaamme päivittäin transnuoria, jotka kokevat syrjintää, ahdistusta ja pelkoa, jonka syntyy oleellisesti vaikuttaa se, että translasten ja -nuorten ei ole mahdollista saada juridista sukupuolimerkintäänsä vastaamaan omaa identiteettiänsä mitä he myös ilmentävät. Syrjintä johtaa pidemmän päälle mielenterveydellisiin ongelmiin, eikä päinvastoin, että mielenterveydelliset häiriöt heillä olisivat syy syrjintään.

Konkreettisena esimerkkinä esitämme tapauksia, jotka ovat tiedossamme. Näitä ovat nuoren henkilöllisyyden epäily joukkoliikenteen lipuntarkastuksissa, joihin usein liittyy loukkaavia kommentteja lipuntarkastajien osaamattomuudesta ja ennakoasenteista johtuen, tai että nuori voi joutua jatkuvasti selittelemään itseään koulussa ja opettajat väärinsukupuolettavat nuorta. Myös vanhempien kanssa matkustaessa on turvatarkastuksissa, ja rajanylitysten yhteydessä on ilmennyt useita transnuoria loukkaavia tilanteita passissa tai muussa matkustusasiakirjassa olevan väärän sukupuolimerkinnän takia.

Sukupuolenmoninaisuuden keskuksen tutkimuksessa (2021) on havaittu, että sukupuolen juridisen vahvistamisen mahdollisuus vähentää itsemurhariskiä, parantaa psyykkistä hyvinvointia ja voi suojata transfobian vaikutuksilta.

Toteamme myös, että Etu- ja sukunimilaki (946/2017) (nimilaki) on vastaavanlainen rekisterimerkinnän muuttamista koskeva laki kuin nyt käsiteltävän oleva HE189/2022 Laki sukupuolen vahvistamisesta on. Etunimen voi mainitun lain mukaan 15 vuotta täyttänyt henkilö käytännössä itse omalla ilmoituksella – ja sitä nuorempi huoltajan suostumuksella – muuttaa myös toisen sukupuolen mukaiseksi. Laissa on 15–17-vuotiaan osalta nimenomaan määritelty se, että nuoren oma näkökanta päätöstä tehtäessä on ratkaiseva. Katsomme, että nimilaki toimii prejudikaattina translain osalta, joka on samanlainen rekisterilaki.

Viittasimme edellä taustaa-kohdassa useaan ulkomaiseen EU/EEA-maan lainsäädäntöön. Näistä moni on jo ollut vuosia voimassa, eikä ole mitään näyttöä osoittaa, että nuorten osalta olisi ilmennyt ongelmia lain takia. Päinvastoin on todettu, että transnuoret voivat paremmin, kun heillä on mahdollisuus myös juridisesti olla sitä, miten he sosiaalisesti ilmentävät identiteettiänsä. Olisi hyvin erikoista, että Suomi ei haluaisi lainsäädännössään toteuttaa parasta mahdollista ihmisoikeuskäytäntöä, vaan jäädä jälkeen oleellisilta osin kansainvälisestä hyvästä ihmisarvoja kunnioittavasta lainsäädännön kehityksestä. Toteamme, että valtioilla on velvollisuus turvata sukupuolen juridisen vahvistamisen osalta myös ne oikeudet nuorille, jotka sisältyvät

YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen. Siten sukupuolen juridinen vahvistaminen tulee olla mahdollista ilman ikään liittyviä muita rajoituksia, kun mitä liittyy lapsen ja nuoren omatoimiseen kykyyn esittää tai hoitaa asiaansa.

Edellä olevan perusteella kehotamme Eduskunnan Sosiaali- ja terveysvaliokuntaa esittämään, että eduskunta muuttaisi jatkokäsittelyn yhteydessä 1 § 2 momenttia siten, että täysi-ikäisyysvaatimus poistetaan ja korvataan merkinnällä ”15-vuoden ikäinen tai sitä nuoremman henkilön osalta tämän huoltajan antamalla suostumuksella”.

Hakemusmenettely ja harkinta-aika

Hallituksen esityksen 2 § 1 momentti on ristiriidassa itsemäärittelyoikeuden kanssa, ja siten myös hallitusohjelmaan kirjatun kohdan ”itsemääräämisoikeutta kunnioittava laki”-määritelmän kanssa. Vaatimus siitä, että henkilön olisi annettava selvitys kuulumisestaan toiseen sukupuoleen kuin mitä syntymässä hänelle on juridisena sukupuolena ulkoisten tunnusmerkkien mukaan annettu, ei siten ole yhtenevä tämän hallitusohjelman kirjauksen kanssa.

Erityisen ongelmallisena näemme yksilöiden yhdenvertaisuuden takaamisen tilanteessa, jossa vaatimuksena on hakijan kyky kirjoittaa viranomaisten kannalta riittäviä selvityksiä itsestään. Ongelmalliseksi momentin muodon tekee myös se, että ei ole määritelty kuka ja millä perusteella pitää mitään hakijan esittämää riittävänä vaatimuksena ja näyttönä siitä, että kokee olevansa toista sukupuolta kuin mitä syntymässä on määritetty. Vastuu henkilön identiteetin todentamisesta on hallituksen esityksen mukaan nyt siirtymässä Digiviraston väestörekisterin työntekijöille, joilla tuskin on pätevyyttä tällaisten tulkintojen tekemiseen. Vaatimus hyvin kirjoitetusta ja riittävästä dokumentaatiosta asiassa johtanee siihen, että me kansalaisjärjestöt teemme valmiita tekstipohjia, joita hakijat voivat hyödyntää osaltansa hakemuksissaan, mikä ei varmasti ole ollut tämän kohdan tarkoituksena. Toteamme, että osaltamme olemme miettineet sopivia käytäntöjä ja oikeudellisen avun tarjoamista niille, joille asiallisen tai hyvän tekstin tuottaminen on syystä tai toisesta vaikeaa.

Huolestamme yhdenvertaisen käsittelyn osalta on aiheellinen perustuen niihin kokemuksiin, mitä suku- ja etunimilain osalta on ilmennyt joidenkin transsukupuolisten nimenmuutoshakijoiden tapauksissa, erityisesti lain ensimmäisenä soveltamisvuotena. Tällöin ilmeni viranomaisten vaatimia ylimääräisiä selvityksiä, joissa on vaadittu selventämään hakijan esittämää perustelua transsukupuolisuuden varmistamiseksi. Koska tässä hallituksen esityksessä ei myöskään ole erityisiä mainintoja niistä vaatimuksista, mitkä hakijan pitäisi täyttää, jää harkintavalta hakemuksen käsittelemisessä virkahenkilöille, jotka eivät, kuten edellä totesimme, välttämättä ole transsukupuolisuuteen liittyvien asioiden asiantuntijoita.

Osaltamme kehotamme Sosiaali- ja terveysvaliokuntaa esittämään 2 § 1 momentin muuttamista siten, että hakija ilmoitusmenettelyllä voi hakea sukupuolen juridista muutosta.

Momentin 2 osalta näemme, että nyt mainittu 30 vuorokauden odotusaika on turha. Niiden kokemusten perusteella, mitä etunimien muuttaminen kestää ilman laissa ennalta määrättyä odotusaikaa, ovat käsittelyajat venyneet jopa puolen vuoden pituisiksi ja käsittelyaikojen nopeuttaminen oleellisesti nykyistä lyhyemmiksi ei ole tiedossa. Siten ylimääräinen 30 vuorokauden odotusaika on ihan turha vaatimus. Käsittelyaikojen pituus jo itsessään varmistaa sen, ettei perusteettomia hakemuksia tule. Toteamme edelleen, että sukupuolen juridinen korjaaminen on pitkä ja myös hinnakas prosessi. Sukupuolimerkintä kun

Suomen hetu-järjestelmän takia on monen arkiseen toimeen liittyvä, niin pankki- kuin muussa asiointissa. Voimme vertaistukityössämme saadun kokemuksen perusteella todeta, että monella menee vuosi jopa pari, ennen kuin kaikki asiakkuudet, puhelinliittymät, pankkikortit ja muut ovat uuden juridisen identiteetin mukaisia, ja nämä muutokset myös maksavat monesti. Eräissä tapauksissa tällaiset muutokset eivät edes onnistu, vaan henkilö on joutunut lopettamaan asiakkuutensa, ja perustamaan sen uudestaan uutena henkilönä, menettäen mahdolliset vanhat asiakasetuutensa. Voidaan mainita, että samalla kun henkilötunnus muuttuu, muun muassa pankkitunnistautuminen loppuu ja useimmiten mahdollisuus tähän palautuu vasta viikkojen kulutta. Tiedossamme on myös, että reseptit häviävät omakanta.fi:stä ja moni on myös todennut, että kaikki terveystiedot ovat hävinneet kunnallisista terveydenhoidon järjestelmistä. Viimeksi mainituissa tapauksissa, ne tosin löytyvät useimmiten terveydenhoito-organisaatioiden tekemän etsimisen jälkeen arkistoituna samoista tietopaikoista, joista löytyvät ”poistuneiden”, eli kuolleiden ja maasta poismuuttaneiden tiedot.

Osaltamme kehotamme Sosiaali- ja terveysvaliokuntaa esittämään 2 § 2 momentin muuttamista siten, että harkinta-aika poistetaan kohdasta.

Intersukupuolisten lasten tarpeettomien kosmeettisten leikkausten kieltäminen

Intersukupuolisten ihmisten oikeudet ja erityisesti intersukupuolisille lapsille jo hyvin nuorena iässä tehtävän plastiikkakirurgian kieltäminen - mikä oli osa hallitusohjelmaa - on kokonaan jäänyt pois lainvalmistelusta, vaikka lain valmistelun seurantaryhmä kokoontui keskustelemaan siitä erikseen vielä sen jälkeen, kun lausuntopyyntö oli julkistettu. On käsittämätöntä, että vastaavia pykälä, kuin mitä esimerkiksi Islannin sukupuolen vahvistamista koskevassa lainsäädännössä on olemassa (laki no 80/2019 lisäyksineen - §11a ja §13a), ei ole otettu intersukupuolisten osalta mukaan lakiesitykseen. Se, että hallitusohjelman vastaisesti tällaista suojelua ei nyt saada aikaan, altistaa pienen mutta silti olemassa olevan ryhmän ihmisiä mahdolliselle vakavalle kaltoinkohtelulle.

HUS:lta saamiemme tilastojen mukaan vuonna 2021 heillä leikattiin 8 tällaista lasta. Tiedossa on, että nuoren lapsen sukupuolta ei voi tarkasti lääketieteellisesti tutkia, ja että nämä leikkaukset tehdään ennen kaikkea siksi, että lapsi vastaisi jompaa kumpaa oletettua sukupuolta, eli kyseessä on niin sanottu ”normalisoiva” leikkaus. Kyseessä on usein hyvin paljon arvaus, johon vaikuttaa vanhempien toiveet lapsen oletusta sukupuolesta. Siten saavutettu leikkaustulos ei ole murrosikään saavuttaessa välttämättä se, mitä tavoiteltiin. Itse asiassa joka toisessa tapauksessa tulos on jollain tavalla väärä, ja tämä huomataan yleensä lapsen tullessa murrosikään. Suomessa meidän binäärinen hetu-järjestelmämme pakottaa antamaan lapselle joko mies- tai naissukupuolen, ja on siten omiaan ylläpitämään tällaista kirurgian tarvetta. Monessa Euroopan maassa intersukupuoliset rekisteröidään heti muunsukupuolisiksi, jolloin tarvetta tällaiselle korjaavalle kirurgialle ei välttämättä ole.

Mainitut leikkaukset ovat vakavia ihmisoikeusrikkomuksia, lapsen oikeus kehon koskemattomuuteen ja oman sukupuolen kokemaansa ei toteudu, ja leikkaukset edustavat siten väkivaltaa lasta kohtaan. Leikkaukset voivat myös johtaa lapsen kasvaessa vakaviin mielenterveyden ongelmiin. Tänä syksynä YK:n kaikkinaista naisten syrjinnän poistamista käsittelevä komitea kiinnitti Suomea koskevissa loppupäätelmissään huomiota intersukupuolisten lasten sukuelimiin kohdistuviin ”normalisoiviin” leikkauksiin. Komitea suositteli Suomea kriminalisoimaan intersukupuolisten lasten sukuelimiin kohdistuvat lääketieteellisesti ei-välttämättömät leikkaukset. Nyt marraskuussa Suomi sai intersukupuolisten lasten itsemääräämisoikeuden vahvistamiseksi useita suosituksia YK:n ihmisoikeusneuvoston yleismaailmallisessa

määräaikaistarkastelussa. Myös YK:n lapsen oikeuksien komitea on pyytänyt Suomea raportoimaan toimistaan mitä on tehty intersukupuolisten lasten itsemääräämisoikeuden turvaamiseksi lainsäädännössä.

Osaltamme kehotamme Sosiaali- ja terveysvaliokuntaa huomioimaan intersukupuolisuutta koskevan lainsäädännön kehittämistä, kuten esittämällä toimenpideoitoetta asiassa.

Muunsukupuolisuus, kolmannen sukupuolen vaihtoehto

Mahdolliselle kolmannen juridisen sukupuolen ”muunsukupuolinen” mahdollistamisen edellytykset tätä lakia valmisteltaessa olivat olemassa, ja tätä tarpeellista uudistusta olisi tullut ryhtyä selvittämään. Suomi on niitä harvoja maita, joissa käytössä oleva henkilötunnusjärjestelmä määrää henkilön juridisen sukupuolen, ja joka tällä hetkellä mahdollista vain miehen tai naisen sukupuolen. Kuitenkin Valtiovarainministeriön työryhmä parhaillaan miettii sen uusimista, joten järjestelmä ei saa olla este ”muu”-merkinnälle juridisessa sukupuolella tässä vaiheessa. Jo nyt Suomen väestötietojärjestelmä rikkoo kansainvälistä oikeutta tältä osin, sillä Suomeen muuttavat muissa maissa muunsukupuolisiksi rekisteröidyt henkilöt, merkitään ministeriöltä saamiemme tietojen mukaan naisiksi, mitä he eivät ole, eivätkä koe olevansa.

Lisäksi toteamme kuten edellisessä kappaleessa, että monessa maassa intersukupuoliset merkitään syntymän yhteydessä muunsukupuoliseksi, mikä vähentää tarvetta tehdä tarpeettomia ja usein vääriä ja stigmatisoivia kosmeettisia leikkauksia.

Osaltamme kehotamme Sosiaali- ja terveysvaliokuntaa huomioimaan muunsukupuolisia koskevan lainsäädännön, kuten esittämälle toimenpideoitoetta asiassa.

MUUT HUOMAUTETTAVAT KOHDAT

Huomautamme lain 2 § 4 momentin osalta, jossa on esitetty, että avioliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa olevan henkilön juridisen sukupuolen vahvistamisen yhteydessä tulee tämän puolisolalle lähettää tieto vahvistamisesta. Tämä on näkemyksemme mukaan turhaa, koska asialla ei ole oikeusvaikutuksellisesti mitään merkitystä, ja olisi hyvin erikoista, jos toinen puoliso ei ymmärtäisi sukupuolensa toiseksi vahvistavan puolison elämäntilannetta. Me emme edes ymmärrä, mihin tällä säädöksellä pyritään, muuta kun että tällainen säädös on omiaan syrjimään, ei vain vahvistuksen kohteena olevaa puolisoa vaan myös toista puolisoa.

Kehotamme Sosiaali- ja terveysvaliokuntaa esittämään tämän momentin poistoa kokonaisuudessaan.

Vanhemmuusnimikkeen osalta (5 §), pidämme hyvänä, että sen voi jatkossa korjata vastaamaan korjattua sukupuoltansa. Sen sijaan se, että tämä täytyy tehdä erillisellä hakemuksella ei mielestämme ole tyydyttävää lukuun ottamatta niitä tapauksia, jossa vanhemmuusnimike muutetaan taannehtivasti. Nimike tulisi antaa vastaamaan henkilön juridista sukupuolta hetimiten. Samoin esitämme huolestamme siitä, että juridisen sukupuolensa korjanneen henkilön tausta voi edelleen paljastua monessa eri tilanteessa, koska laki ei sisällä riittävää suojaa näiden tietojen merkinnän osalta.

Kehotamme Sosiaali- ja terveysvaliokuntaa esittämään tämän momentin osalta tietoturvaan siten, että nimike korjataan viranomaisen toimesta, ellei henkilö tätä korjausta erikseen vastusta.

Ulkomaisen päätöksen tunnustaminen (6 §) on tärkeä kohta laissa, ja sen toteutuminen on varmistettava kaikissa tapauksissa. Nykyinen käytäntö, jossa vastaava pykälän pitäisi taata tämä oikeus ei toimi, mistä meillä on valitettavia tapauksia tiedossa. Tältä osin on varmistettava se, että tämä menettely jatkossa on voimassa

iästä riippumatta. Suomesta toiseen maahan muuttavan lapsen toisessa maassa saama juridinen sukupuoli virallinen muutos on oltava voimassa myös Suomessa. Tiedossamme on kaksoiskansalaisia, joita tämä heidän mahdollisesti muuttaessa takaisin Suomeen ennen täysi-ikäisyyttä koskee. Ei voida ajatella, että henkilö on eri sukupuolta esimerkiksi toisessa pohjoismaassa (esim. Norjassa) kuin Suomessa.

Huomautus esityksestä Laiksi väestötietojärjestelmästä ja Digi- ja väestötietoviraston varmennepalveluista annetun lain muuttamisesta

Tehty muutos nyt esitetyllä tavalla on oikea, mutta ei riittävä. Kehotamme sosiaali- ja terveysvaliokuntaa esittämään myös lain 40 § 2 momentin poistoa, tai esittämään asiassa toimenpidearviota, jolla voidaan varmistaa, että lainkohdan mainitun mukaisesti ei tietoja sukupuolensa korjanneista luovuteta siinä laajuudessa, kun mitä lainkohta nykyään mahdollistaa. Transihmisten taustatietojen asiaton luovuttaminen voi huomattavalla tavalla vahingoittaa niin heidän turvallisuuttansa, kun oikeuksiansa.

MUITA HUOMIOITA

Olemme valitettavasti lain valmistelun ja sen käsittelyn aikana huomanneet runsaasti asiattomia lausumia siitä ilmaistavan, sisältäen transfobiaa ja vihamielisyyttä eteenkin kohdistettuna meihin transnaisiin, jotka olemme kuitenkin määrältämme vain reilu viidesosa kaikista transihmisistä. Osa vihapuheesta, jota ilmenee myös nyt hallituksen esityksen käsittelyn yhteydessä annetuissa lausunnoista, on selvästi transfobista tai transihmisten oikeuksia syrjivää ja näitten kärki on lähes poikkeuksetta kohdistunut meihin vähemmistön syrjitympään vähemmistöön, transnaisiin.

Marraskuun 20 päivänä julkistetaan vuosittain transihmisiin kuluneen vuoden (1.11–31.10) aikana maailmassa kohdistuneiden henkirikosten tilasto, TGEU:n TMM-raportti. Tämä raportti kertoo jälleen tänä vuonna osaltansa synkkää totuutta meistä transnaisista. Vuoden aikana henkirikoksen uhriksi joutuneesta 327 transihmisestä 95 % oli transnaisia kuten edellisenäkin vuosina, ja näistä yli puolet olivat seksityöntekijöitä. Transnaisten työllistyminen ei ole vain globaalissa etelässä, vaan myös Suomessa monesti ongelmallista. Ennakkoluulot ja asenteet vaikuttavat myös meillä työllistymiseen huolestuttavalla tavalla, ja nämä asenteet vaikuttavat leimautuvasti transihmisiin, erityisesti transnaisiin. Tällainen leimautuminen aiheuttaa myös henkilöille itselleen syrjäytymistä, huonoa itsetuntoa, ahdinkoa, pelkoa ja mielenterveyden ongelmia, kaikki omiaan vähentämään halua yrittää työllistyä. Jäsenistömme osalta meillä on tiedossa monia tapauksia viime ajoilta, joissa transnaisia ei ole otettu töihin ja sellaisia, että heitä on irtisanottu pelkästään sen vuoksi mitä vähemmistöä edustavat.

Jäsenemme raportoivat jatkuvasti syrjintää ja kaltoinkohtelua niin julkisissa tiloissa, työpaikoilla kun oppilaitoksissa. Erityisen vakavia tapauksia ilmenee varsinkin nuorten osalta ja maahanmuuttajataustaisten ja etnisiin vähemmistöön kohdistuvien osalta.

Tätä syrjäytymistä ei ainakaan vähennä se, että niin eräät lausunnonantajat, kuin eräät kansanedustajat jopa eduskunnan täysistunnossa, viimeksi tämän hallituksen esityksen lähetekeskustelussa kyseenalaistavat oikeutemme kohdistaa vihapuhetta nimenomaan meihin transnaisiin. Tällaista syrjintää ei ole vain suoranainen vihapuhe, vaan myös erilaisten mielikuvien ja poikkeavien tilanteiden avulla pelon lietsominen. Tällaisesta pelon lietsonnasta voidaan mainita esimerkiksi keksittyjä tilanteita transnaisten käyttäessä sukupuolensa mukaisia pukeutumistiloja. Näiden osalta voidaan todeta, että tilanne on todellisuudessa käänteinen, transnaiset ovat ne, jotka eivät uskalla näitä tiloja käyttää hävetessään kehoansa ja kokiessaan

etteivät ole riittävän ”läpimeneviä” cisnaisten seurassa. Lisäksi mainittujen mielikuvien osalta toteamme, että ongelmana näissä mahdollisissa todellisissa tilanteissa ovat rikolliset cismiehet, eivät transnaiset, ja että mahdollisista näihin tilanteisiin liittyvistä rikoksista säädetään rikoslainsäädännössä, minkä seksuaalirikoksia koskevaa osiota vihdoinkin tänä syksynä tarkennettiin ja tiukennettiin hyväksytyillä rikoslain muutoksilla.

YK:n sateenkaariasiantuntijan mukaan tällaiset edellä kuvatut keksityt väitteet pikemminkin ylläpitävät transihmisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja voivat täyttää vihapuheen kriteerit. Niissä maissa, joissa translait ovat uusittu itsemääräämisoikeutta kunnioittavaksi ei ole huomattu lakiuudistusten johtaneen merkittäviin väärinkäytöksiin. Mahdolliset yksittäiset väärinkäytökset eivät ole syy estää ihmisoikeuksien suojaamista, vaan oikeustieteen asiantuntijat ovat korostaneet väärinkäytösten olevan sen sijan raskauttavia tekijöitä tekijän syyllisyyttä tai tuomiota määritettäessä rikoslainsäädännön keinoin.

Translain vahvistaminen kiireellisenä ja asianmukaisesti huomioiden kaikki transihmiset iästä riippumatta on osoitus siitä, että yhteiskunta välittää meidän pienestä vähemmistöstämme ja osoittaa hyväksyvänsä meidät yhdenvertaisina kansalaisina, niine oikeuksineen mitä meille kuuluu. Tämä on osaltaan omiaan vähentämään vihapuhetta, ennakkoluuloja ja erilaisia stereotypioita meitä kohtaan, ja mahdollistamaan osallistumisemme yhteiskunnassa samoin lähtökohdin mitä cisihmisillä on.

LIITÄNNÄISET LAUSUNNOT

Muilta osin viittamme antamaamme lausuntoon Sosiaali- ja terveysministeriölle, lain valmistelun liittyneen lausuntokierroksen yhteydessä, päivämäärältä 1.4.2022

MÄÄRITELMIÄ

Koska olemme käydyssä keskustelussa translain uudistuksen osalta huomanneet oleellisia puutteita tiedoissa käsiteltävän asian suhteen myös kansanedustajatasolla, kertaamme tässä keskeisiä määritelmiä, jolla on merkitystä asian käsittelyn osalta.

Transihminen / transsukupuolinen on yleiskäsite, jolla katetaan ne henkilöt, jotka eivät koe syntymässä määritettyä juridista sukupuolta omakseen. Tähän ryhmään kuuluvat *transnaiset* (lukumäärällisesti pienin ryhmä), *transmiehet* (joita on edellisiä noin kaksi kertaa enemmän) ja *muunsukupuoliset*. Kouluterveyskyselyn perusteella transihmisiä arvioidaan olevan noin 4 % väestöstä siinä ikäryhmässä, ja vanhemmassa väestössä noin 1,5 %. Eroon määrissä vaikuttaa ennen kaikkea yhteiskunnan ihmisoikeuksien kehitys, tieteen kehitys, ja netin yleistymisen myötä saatavan tiedon määrä.

Cisihmiset ovat niitä, jotka kokevat syntymän yhteydessä määritellyn sukupuolen vastavan heidän sukupuoli-identiteettiään.

Juridinen sukupuoli (lisätietoja Suomessa esim. THL) on se, joka ulkoisten tunnusmerkkien perusteella kirjataan synnytyksen yhteydessä henkilölle, ja Suomessa tämä voi olla binäärisen hetu-järjestelmän takia vain mies tai nainen. Monessa maassa on myös kolmas sukupuoli käytössä, ja esimerkiksi syntymässä ei-määriteltävät eli *intersukupuoliset* merkitään tähän sukupuoleen.

Kliininen tai biologinen sukupuoli on nykytieteen näkemykseen jatkumo, kuten viivain, jossa ihmisiä on kaikilla sen kohdilla, ehdoton enemmistö kuitenkin jatkumon päissä (nainen, mies) mutta myös keskeltä löytyy ihmisiä. Nykytiede tietää myös, että niin nais- ja miestyypistä voi olla meissä kaikissa (hormonit,

geenit ja kromosomit) ja että näiden indikaattoreiden perusteella ei voida välttämättä määritellä sukupuolta, eli biologisesti sukupuolta ei voida palauttaa kahteen vastakkaiseen tyyppiin muuten, kun yleistämällä.

Koettu sukupuoli on se sukupuoli-identiteetti, jonka jokainen ihminen itse kokee ja määrittelee. Nykyään tiedetään varsin hyvin, että jo hyvinkin nuorena kehittyy oma tieto siitä mitä sukupuolta on riippumatta siitä, miten muut määrittelevät henkilön sukupuolen, ja tämä koskee niin cis- kun transihmisiä. Sukupuolen kokema eli identiteetti on kansainvälisesti ihmisoikeuksia kunnioittava lähtökohta sukupuolen vahvistamista koskevaan lainsäädäntöön. Lisäksi niin sosiaaliset kontekstit, kun kulttuurimme määrittelevät sukupuolta, viimeksi mainitusta esimerkkinä Intia, jonka kulttuurissa on ollut kolme sukupuolta jo monta tuhatta vuotta.

Nyt käsiteltävänä oleva hallituksen ehdotus koskee siis juridisen sukupuolen vahvistamista, eli rekisterimerkintää väestörekisterissä. Tämä hallituksen ehdotus ei millään tavalla puutu lääketieteellisiin hoitoihin, joiden järjestämisestä jatkossa määritellään erikoissairaanhoidon asetuksissa niillä perusteilla mitä Sosiaali- ja terveysministeriön alainen Palveluvalikoimaneuvosto (PALKO) on ohjeistuksessaan määritellyt.

Hallituksen esityksen perustelumuistiossa on varsin kattavasti käyty läpi myös edellä mainittua, ja toivomme että arvoisat kansanedustajat osaltansa lukevat muistion vaikka se on osittain puutteellinen, joista puutteista olemme edellä tässä asiantuntijalausunnossa todenneet ne tärkeimmät kohdat.

Transfeminiinit ry

Tanja von Knorring
puheenjohtaja